

централізація капіталу. – Х "БізнесІнформ" – 2000.4. Девіс Стівен М. "Боротьба за вдосконалення всесвітнього корпоративного управління" / Економічні реформи сьогодні. – 1999 – №25. 5. Дьюбіел Стенлі. "Корпо-

ративне управління: вдосконалення методів організації роботи корпорацій". / Економічні реформи сьогодні. – 1999 – №25.

Надійшла до редколегії 16.09.05

Р.Р. Білик, директор аудиторської компанії "ДК-Україна"
С.М. Ревич, фінансовий директор аудиторської компанії "ДК-Україна"
Т.О. Люта, начальник відділу ДПІ у Святошинському р-ні м. Києва

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена ефективному поєднанню інтересів держави та платників податків в процесі реформування податкової системи України. Розглядаються ознаки кризового стану податкових відносин, можливості та способи його подолання.

The article is dedicated to effective joint of economical interests of the state and payers of taxes during process of Ukrainian tax system reforms. The signs of crisis condition of tax relations are discussed, possibilities and methods of its solutions.

Одним з ключових критеріїв успіху економічних реформ в Україні є створення ефективної системи оподаткування. Це можливо лише у випадку ефективного поєднання інтересів суб'єктів господарювання-платників податків та держави, встановлені партнерських стосунків між ними при сплаті та адмініструванні податків.

Застосування податків є одним з економічних методів управління і забезпечення взаємозв'язку загальнодержавних інтересів з комерційними інтересами підприємців та підприємств, незалежно від відомчого підпорядкування, форм власності та організаційно-правових форм функціонування. З допомогою податків визначаються взаємовідносини підприємців і підприємств всіх форм власності з бюджетами всіх рівнів, регулюється зовнішньоекономічна діяльність, встановлюється режим інвестиційної діяльності.

Вочевидь, роль та значення податків у суспільному прогресі визначається саме поняттям інтересів, співвідношенням між інтересами різних соціальних груп, боротьбою за домінування тих чи інших інтересів, їх успішним збалансуванням. Тому природа податку має суперечливий характер, відображаючи різнопланові та суперечливі мотивації платників.

Згадана проблема знаходиться в центрі уваги вітчизняних науковців та практиків, що досліджують питання побудови податкової системи. Серед найбільш вагомих робіт, пов'язаних з її дослідженням можна назвати праці відомих вітчизняних вчених: В.Л.Андрущенко, С.А.Буковинського, В.В.Буряковського, З.С.Варналій, О.Д.Василика, Н.І.Вдовиченка, А.С.Гальчинського, В.М.Геєця, А.І.Даниленка, В.М.Опаріна, А.М.Поддєрьогіна, В.М.Федосова, С.І.Юрія та інших.

Світовий досвід побудови податкових систем переконливо доводить, що ефективність та оптимальність діючої податкової системи полягає саме в мистецтві збалансування взаємовідносин держави та платників податків. Саме врахування принципу розумного компромісу інтересів дає можливість зняти гостроту питання повної та добровільної сплати податків.

Сучасний стан податкової системи України свідчить про той факт, що вона вичерпала позитивний потенціал фіскальної спрямованості і направлена, переважно, на задоволення сьогодишніх потреб держави – вирішення проблем забезпечення функціонування переважно за рахунок платника податку, без врахування середньотривалих наслідків такого підходу. Це особливо чітко проявилось з прийняттям та введенням в дію Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України" від 25 березня 2005 року № 2505-IV, яким до законодавчих актів, що регулюють порядок справляння окремих податків було введено ряд суттєвих змін, що значно погіршили становище платників податків, без врахування реалій їх існування.

Держава, вирішуючи складні соціальні проблеми, що накопичилися в кризовий період, намагається про-

довжувати в податкових відносинах виходити з пріоритету інтересів наповнення бюджету. Однак, на нашу думку, при цьому обидві сторони податкових відносин є незадоволеними їх якістю.

Поведінку платника податку визначає примусова мотивація, він не відчуває себе партнером держави у вирішенні складних соціально-економічних проблем, залишається незадоволеним якістю державних послуг, що надаються за рахунок сплачених податків, є відстороненим від вирішення питання спрямування бюджетних коштів. Це, з одного боку, призводить до зростання тіньового сектору економіки, з іншого – сприяє появі засобів опосередкованого впливу платників на перерозподіл фінансових потоків, зокрема через лобіювання своїх інтересів у представницьких органах влади. Тобто, в кінцевому рахунку, примусова мотивація платників податків, ігнорування їх соціально-економічних інтересів, сприяє появі корупційних схем ухилення від сплати податків.

Можна виділити такий перелік основних ознак кризового характеру відносин між державою та платниками податків:

- ♦ відсутність механізму захисту законних інтересів та прав платника податків що спричиняє одностороннє домінування інтересів держави у податкових відносинах;
- ♦ недостатнє науково-теоретичне обґрунтування впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання як розширення чинної податкової бази, так і встановлення нових податків;
- ♦ недостатня розробка та обґрунтування механізму відповідальності суб'єктів податкових відносин за порушення податкового законодавства, порушення в процесі перевірок суб'єкта підприємництва, прийняття необґрунтованих рішень про примусове стягнення заборгованості;
- ♦ відсутність форм та методів участі громадян та широких підприємницьких кіл в обговоренні проектів змін податкових законів, що стосуються безпосередньо їх інтересів;
- ♦ неналежна дієвість системи співробітництва громадських організацій, що захищають інтереси платників податків з виконавчою та законодавчою гілками влади;
- ♦ неадекватність контролю з боку громадськості за витрачанням податкових надходжень у бюджети всіх рівнів, суспільній потребі в такому контролі.

Оскільки головним призначенням податкової системи є забезпечення достатнього рівня податкових надходжень для створення належних умов функціонування держави, перехід від фіскальної її спрямованості до стимулюючої соціально-економічний розвиток, можливий лише за умови вищого рівня збирання податків і зборів на підставі добре налагодженої співпраці та взаєморозуміння всіх суб'єктів податкових відносин.

Ігнорування інтересів платників податків створює серйозні обмеження щодо використання податкової політики як фактора економічного розвитку та суспільного добробуту. Виходячи з цього, відмітимо односторонність та обме-

женість превалюючого на сьогодні підходу в чинній податковій політиці до наповнення бюджету за будь-який рахунок, як головного національного пріоритету.

На нашу думку, держава повинна обмежити втручання в господарську діяльність конкретних підприємств шляхом застосування податкових механізмів. Її головним призначенням повинно стати стимулювання підприємництва до збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, забезпечення умов для добросовісної конкуренції. Саме такий підхід дозволяє гармонізувати суперечливі та різноспрямовані інтереси держави та платника податків, врахувати їх об'єктивну різноспрямованість будуючи ефективну податкову політику.

Суперечність інтересів платника податків і держави – об'єктивна суперечність. Діалектика її розвитку має потужний потенціал позитивного впливу на економіку. Метою підприємця є сплата якомога меншої суми податків, максимізація прибутку, що є можливим як через збільшення обсягів виробництва, так і через зниження витрат, в тому числі і витрат на сплату податків та зборів. Держава перерозподіляє через застосування фіскальних інструментів, прибуток, одержаний підприємцем, з метою забезпечення суспільних, в першу чергу – соціальних потреб.

Таким чином, єдність інтересів держави і підприємця заключається в ефективному господарюванні і розвитку господарюючого суб'єкту, що спричиняє стабільні податкові надходження і їх зростання в майбутньому, а отже – економічний та соціальний прогрес.

Саме тому, існує природна потреба в регулюванні взаємовідносин держави та платника податків з метою їх оптимізації. В процесі формування податкової політики, що базується на оптимізації інтересів суб'єктів податкових відносин важливо враховувати об'єктивні фактори, що впливають на поглиблення суперечностей між ними.

До таких факторів, на наш погляд, належить:

- ♦ історичне превалювання задоволення державних потреб, характерне для командно-адміністративної економіки, що є наслідком традиційного економічного мислення при підготовці та прийнятті законодавчих актів, що регулюють податкові відносини;

- ♦ необхідність вирішення наявних проблем соціально-економічного розвитку суспільства, що вимагає зосередження значних ресурсів в розпорядженні держави;

- ♦ об'єктивна обмеженість ресурсів, які використовуються суспільним виробництвом, та необхідність оцінки їх альтернативного використання з точки зору інтересів суспільства.

При формуванні ефективного механізму регулювання податкових взаємовідносин слід також ліквідувати диспропорції закладені сучасною податковою системою, які, на нашу думку, штучно поглиблюють суперечності інтересів в системі, що розглядається.

Зокрема, до цих диспропорцій належить порушення принципу справедливості в оподаткуванні. Слід ліквідувати ситуації, коли одні платники податків несуть повний податковий тягар, а інші ухиляються від нього, застосовуючи законні та незаконні методи. Окрім того, реформована податкова система повинна бути нейтральною по відношенню до економічних рішень господарюючих суб'єктів і споживачів (податки повинні вносити мінімальні викривлення в систему ціноутворення, процес формування збережень, тощо).

Яскравою ілюстрацією необхідності подолання окреслених диспропорцій є вплив наявних податкових пільг на ефективність існуючої податкової системи. Їх застосування, що характеризувалося відсутністю системного, науково-обгрунтованого підходу призвело до чисельних деформацій податкової системи і трансформувало її в несправедливу по відношенню до законослухняного платника податків, що не має спеціальних податкових пільг.

Окрім того, податкові пільги практично ніколи не досягають тої мети, заради якої вони вводились, а їх ефективність значно нижча в порівнянні з результатами, яких можна було очікувати при прямому бюджетному фінансуванні тих чи інших витрат або програм. Негативний вплив податкових пільг на суб'єктів підприємництва полягає не тільки в тому, що вони порушують принцип рівної конкуренції економічних агентів, але і в тому, що суб'єкти підприємництва, які отримують ці пільги, втрачають стимули до розвитку та зосереджуються на збереженні свого привілейованого становища, а при відміні пільг втрачають життєздатність. Податкові пільги впливають і на суспільство в цілому, оскільки уповільнюють технічний прогрес та сприяють появі корупції.

Підірвана невинуватими пільгами, списанням податкових боргів та недостатньо виваженою політикою фінансових санкцій податкова база не здатна забезпечити необхідні доходи бюджету, що стає перешкодою для реалізації загальнодержавних інтересів.

Відштовхуючись від такого розуміння, зростає об'єктивна необхідність чіткої орієнтації механізму регулювання податкових відносин на збалансованість з врахуванням усіх переваг і недоліків, що можуть виникнути при цьому.

Діалектичне протиріччя між інтересами держави та платника податків містить у собі механізм його розв'язання. При формуванні моделі реформування податкових відносин на основі їх гармонізації необхідно, на нашу думку, виходити з наступних положень. По-перше, з визнання перехідного періоду, впродовж якого необхідно модернізувати механізм функціонування цих відносин на новій ринковій основі. По-друге, зі спільного бажання йти на компроміси та взаємного співробітництва, яке повинно набути характеру добровільності, поступово втративши насильницьку, примусову функцію. По-третє, з посилення взаємозалежності та прийняття взаємоприйнятних рішень на основі взаємної зацікавленості (вигоди) та відповідальності. Це дозволить врахувати поточні та стратегічні інтереси, реалізувати їх з урахуванням принципу підпорядкованості. По-четверте, з поетапності. Кожен етап формування механізму регулювання податкових відносин повинен сприяти поєднанню різних форм гармонізації інтересів, поступово наближаючись до більш складних форм, а також бути всебічно підготовленим на основі як взаємної зацікавленості, так і з врахуванням реальної ситуації.

При всій суперечливості та різноспрямованості стратегічних та поточних економічних інтересів у кожний конкретний період на основі цих принципів можливо реалізувати загальний інтерес, а саме: провести модернізацію податкових відносин найбільш ефективно та з найменшими втратами.

Сьогодні, на наш погляд, винятково важливою є наступальна орієнтація на розробку системи оподаткування, побудованої на новому рівні зацікавленості та відповідальності і держави, і платників податків. Рівня, який відповідатиме масштабам економічної системи, що розбудовується, глибині перетворень, які здійснюються, та буде гідним майбутнього України.

Організація та розвиток оподаткування повинні формуватися під впливом складного взаємозв'язку потреб і можливостей їх задоволення. Завдання полягає у створенні умов, при яких суб'єкти господарювання, реалізуючи особисті інтереси, зможуть сприяти вирішенню задач, що стоять перед державою.

В основу податкової політики, в ряду інших факторів, повинна покластися концепція взаємодії між державою та платниками податків, активно формуюча цілі, форми та методи такої взаємодії. Її головними принципами слід вважати:

- ♦ підвищення рівня справедливості і нейтральності податкової системи, вирівнювання умов оподаткування

для всіх платників податків(в першу чергу за рахунок відміни необґрунтованих пільг та виключень);

- ♦ відмова від застосування неефективних та здійснюючих найбільш негативний вплив на економічну діяльність господарюючих суб'єктів податків і зборів;

- ♦ спрощення податкової системи за рахунок встановлення закритого переліку податків і зборів, скорочення числа податків і зборів, максимальної уніфікації податкових баз та правил їх обрахування по окремим податкам, забезпечення стабільності та передбачуваності податкової системи;

- ♦ розповсюдження механізму відповідальності за стан податкової дисципліни на всіх учасників податкових відносин;

- ♦ узгодження податкових надходжень та фінансових санкцій з платоспроможністю платника податків;

- ♦ трансформація непередбачених ризиків невиконання податкових рішень, що можуть нівелюватися в процесі функціонування податкових відносин.

Це позиція відповідального підходу до податкової політики. Врешті-решт важливо зрозуміти просту істину, що без добровільної сплати податків, навіть при умові більш досконалого податкового законодавства, генеруватиметься неефективна податкова політика.

Тільки здійснивши ряд заходів стосовно досягнення збалансованості у податкових відносинах, підвалини якого повинні бути закладені законодавчо, Україна зможе претендувати на світові стандарти.

Це заходи пов'язані з нестабільністю податкового законодавства, суперечливістю його окремих положень, з розмірністю податкового навантаження, нерівномірністю його розподілу серед платників податків, недосконалістю окремих податків. Ідеологія податкової політики повинна бути спрямована на:

- ♦ зменшення податкового навантаження до оптимальних розмірів;

- ♦ вдосконалення механізмів обчислення та стягнення податків;

- ♦ посилення стимулюючого впливу податкової системи на економічне зростання;

Ці проблеми надзвичайно важливі, потребують свого якнайскорішого розв'язання. Їх вирішення, одночасно з вирішенням проблеми ефективного податкового контролю, дасть можливість вивести податкові відносини в Україні на новий рівень, який буде відповідати суспільним очікуванням.

Надійшла до редколегії 23.09.05

Н.К. Жукова, здобувач

НЕОБХІДНІСТЬ ТА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються засади банківського кредитування підприємств в Україні.

The basic principles of bank crediting of enterprises are considered in this article.

Кредит та кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Сфера кредитування безпосередньо пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Ринок кредитних ресурсів забезпечує умови для цілеспрямованого руху кредитів у ті сфери національної економіки, де вони можуть бути використані найефективніше. Обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банками, товаровиробниками та населенням. Нині можливість відновлення виробничого призначення кредиту стає однією із першочергових.

Кредитні відносини мають сприяти подоланню економічної кризи в Україні та забезпечувати прогресивний розвиток товарного виробництва. Кредит має створювати сприятливі умови для розвитку всіх сфер і галузей національної економіки України. Він є важливим джерелом поповнення фінансових ресурсів підприємств, капітальних вкладень, і займає вагомий роль у реструктуризації економіки та інвестиційній діяльності.

Ринкові зміни в національній економіці відкрили новий етап у кредитних відносинах між банками та підприємствами. У зв'язку з цим актуальною є проблема осмислення нових явищ у сфері кредитування підприємств комерційними банками, розуміння їх змісту, природи і сутності. Будь-яке підприємство у процесі своєї практичної діяльності стикається з поняттями кредиту та кредитування. Саме тому менеджмент підприємства, без сумніву, повинен знати теорію кредиту та ефективно використовувати ці знання на практиці кредиту [1].

Проблемами теорії та практики банківського кредитування займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені – економісти: А. Гальчинський, Е.Дж.Долан, Дж.М. Кейнс, В. Лагутін, Фредерік С. Мишкін, М. Савлук, В. Усоскін, А. Чухно та інші. Але в економічній літературі недостатньо висвітлюється сутність та значення банківських кредитів у формуванні фінансових ресурсів підприємств та механізм організації кредитування.

Метою статті є розкриття теоретичних основ та змісту кредитних взаємовідносин підприємств з банками, вивчення існуючої системи кредитування та розробка ефективних схем залучення банківських кредитів підприємствами для формування своїх фінансових ресурсів.

З економічного погляду, кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин. Кредитні відносини функціонують у системі економічних відносин. В основі їх лежить рух особливого виду капіталу – позичкового капіталу. Кредитні відносини – це відособлена частина економічних відносин, пов'язана з наданням вартості (коштів) у позику і поверненням її разом із певним відсотком [2].

Кредитні відносини виникають і діють між двома суб'єктами: кредитором, який надає позику, і позичальником, який отримує позику. Рушійним мотивом надання позики у тимчасове користування є одержання доходу у формі позичкового відсотка. Метою кредитора є одержання прибутку (відсотка); метою позичальника – задоволення тимчасової потреби у додаткових грошових ресурсах. З боку кредитора позика є актом комерційного продажу на певний термін грошових коштів.

До групи кредиторів відносять, насамперед, кредитні установи, серед яких головне місце посідають банки. Але крім банків у кредитні відносини вступають і небанківські кредитні установи – кредитні кооперативи і спілки, ломбарди, каси взаємодопомоги, пункти прокату тощо.

Кредит – це форма прояву кредитних відносин, форма руху позичкового капіталу. Кредит виражає економічні відносини між кредитором і позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення [3]. Кредитори надають, а позичальники одержують вартість (капітал) у позику, повертаючи її потім з відсотком. Кредит як форма руху позичкового капіталу об'єднує в собі два процеси: 1) акумуляцію тимчасово вільних грошових коштів; 2) вкладення, або розмі-

© Н.К. Жукова, 2005